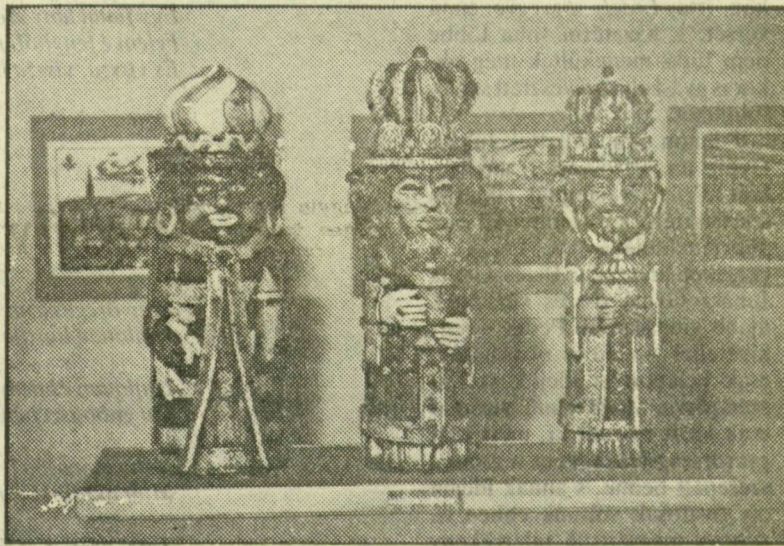
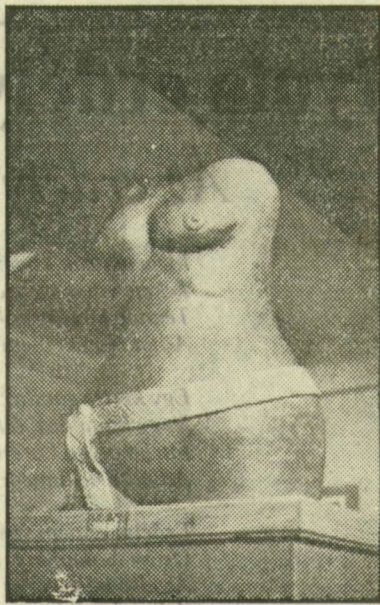
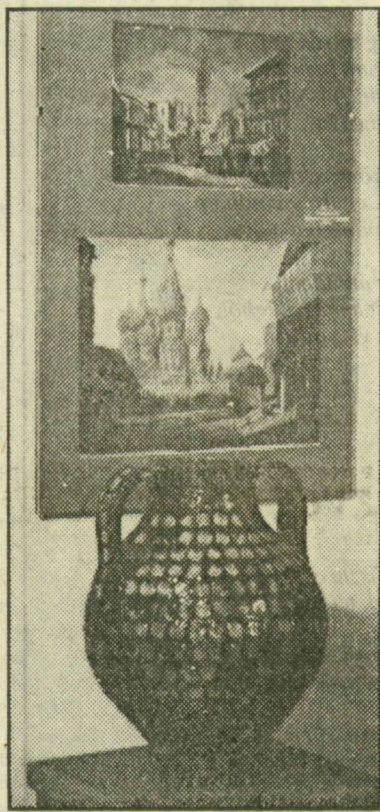

Szegeden, a Bécsi körúton van egy pompásan fölújított kis ház. Timpanonjában felirat: Varga Máttyás színház-történeti kiállítóháza. Tavaly átadott nagyszerű értéke ez a városnak. A Kossuth-díjas kiváló művész nem csupán a magyar kultúra, a hazai művészeti élet kiválósága, de e század nagy ismerője is. Ezer szállal kötődik Szegedhez, nemcsak azért, mert itt kezdte díszlettervezői pályáját, mert a régi szabadtéri vezető szcenikusa, majd a felújított játékok alapítója, rendszeres alkotója, színházi produkciók közreműködője, hanem azért is, mert Szeged mindig is fontos helyet foglalt el a szívében is. Különösen, amióta itt él, áldozott sokat a város kulturális, művészeti életének gyarapodásáért. Jelentős anyagiakkal és rengeteg szervezőmunkával született meg a párját ritkító, kuriózumszámba menő kiállítóház, melynek ízléssel és sok ötlettel kialakított elegáns termeiben ott sorakoznak Varga Máttyás immár színház- és kultúrhistoriai dokumentumokként őrzött díszlettervei, színházi ihletésű plasztikai, egyedi kerámiai. Vallomások ezen egy kiemelkedő tehetségű mesterről, egy óriási tapasztalatú színházi szakemberről, egy sokféle műfajban maradandót teremtő alkotóról. A műveivel való találkozás minden alkalommal újabb és újabb meglepetésekkel szolgál. Sipos István fotói bizonyára jó kedvesítők.

A feleséggel történt, hogy végigmenvén a pesti Bajza utcán, földbe gyökerezett lábbal állt meg egy ház előtt. Ő mesélte így. Főlnézett a ház falára, a falról tábla nézett vissza rá, a tábláról pedig felirat: „Épült 1944-ben”. Állt a ház előtt, a feliratos tábla alatt, és azt kérdezte: „Lehetséges ez?” Házépítés 1944-ben? Mérnök, tervrajzzal? Kubikos a gödörben? Kőműves, csengő kalapáccsal? Ringó szoknya a malteroslánnyon? Vidám bokrétaünnep? Zenés házavatás? 1944-ben? Amikor tavasszal a németek? Amikor nyáron a deportálás? Amikor ősszel a nyilasok? Amikor télen az ostrom? Házat építeni a bombák friss prédájául? Fészket rakni a vihar elé? A leendő függöny anyagán, a tapéta színén, a szőnyeg mintáin töprengeni, miközben öt Kovács Évike álnéven dugdossák gonosz felnőttek elől jóságos felnőttek, és ha töpreng valamin, hát az az, hogy sikerül-e vajon életben maradnia?

Lehetséges ez? — kérdezte magától, aztán tölem is, pedig tudta, hogy lehetséges. Hogy az a tábla a Bajza utcai házban, valódi. Hogy nem történelmi tréfa. Hogy igen: németek és deportálás, nyilasok és ostrom, de házépítés is. Hogy Anna Frank naplója nemcsak rettegésről tudósít, hanem bakfiszerelemről is. Hogy 1526-ban nemcsak mohácsi vész volt, hanem lakodalmak is tavasszal, szüret ősszel, keresztelők télen. Hogy a kukoricában, amelyben Petőfit utoljára látták, hamarosan beérett a termés, valakinek le kellett törnie a csöveket, és levágnia a szarát, s hogy ez is 1849 őszén történt. Hogy a történelem széles, nagy életteltjes sodrásokban történik, és elszegényítjük, ha tankönyvi sémákban gondolkodunk róla.

Márpedig fölötte hajlamosak vagyunk rá.

Angol történelem? Gyilkos ármány a királyi udvarban, őfelsége hajóhada a tenge-

ren, manchesteri posztó, bankok a londoni Cityben, gyarmatok öt kontinensen. Francia történelem? Lajosok, hosszú sorban, egytől tizenhatig, parókás forradalmárok a nyaktól tövében, a császár Elba szigetén, De Gaulle 44-ben, a Diadalív alatt. Magyar történelem? Törökök, osztrákok, folyton két pogány között, nagy felbuzdulások, lehangyatló zászlók.

És a nemzeteket jellemző figurális sémák, Szikár öregúr, szakállal, magas cilinder, csíkos nadrág: Uncle Samnek hívják, ő az Amerikai Egyesült Államok. Köpcös figura, pocakkal, lapos cilinder, csizmanadrág: John Bull a neve, ő Nagy-Britannia. A bájos hölgyet, kacér keblekkel, frigiai sapkával a fején Marianne-nak hívják, ő az édes Franciaország. Boldog országok, folyamatos történelemmel. Gondoljunk önmagunkra: Magyarországnak nincs jelkép-figurája. Történelmünk rövid, töredezett szakaszokból áll, mindig más milyenek vagyunk, alkalmi figurák képviselnek bennünket. A múlt századvég ünnepélyes elképzelésében hölgy voltunk, nemzeti pruszlikban, koronával vagy pártával a fejen; az élclapokban férfiak, borjúszerű ingben, árvalányhajas kalappal. Onarckép-sémánkat 1945 óta a karikatúristák, a kabarészerzők és az újságírók diktálják. És hány új meg új szakasz ebben a rövid negyvenhárom évben, hány sémaváltozattal! Festői rongyok, madzaggal átkötött derék, jövőnk elő csontsoványan a pincéből: ezek vagyunk 1945-ben. Bakancs a lábon, zsák a hátán, ülünk a vagon tetején: megünnepeljük a feketézni. Simléderes sapka, nyakkendőtlén ing, lódenkabát, tábla a kézben, rajta „Éljen!” — felirat, ez már az ötvenes évek. Később a bécsi Grabenen állunk, kalandozó magyarként, téliszlámi-

FARAGÓ VILMOS | Sémák

val a kézben — ez a hatvanas évek. Jönnek a hetvenesek: Trabantban feszít a magyar, tenyérszíni vikendtelek kerítése mögött, vagy süti a lángost egy bódében. Most alighanem kötvényt vásárolunk, tehát fizetünk és gémeinkben dolgozunk.

Hogy milyenek voltunk és vagyunk, alig is tudjuk, eltakarják a folyton változó sémák. Történész nyilatkozik a televízióban, tájékoztatatlanságunkat panasolja saját személyes történelmünkben, a dokumentumok hiányát, a napi politikai szempontok uralmát a tárgyilagos vizsgálódás fölött.

Ugorjunk vissza, csak úgy találomra, az ötvenes évekig.

Szolgáiban másoltuk a szovjet példát, mindenben hasonlítani akartunk rá, sőt már-már hasonlítottunk is — így az egyik sommás ítélet. Senki sem vizsgálta még (mert fél, hogy gesztusát politikailag minősítenék): mi mindenben különböztünk mégis. Csak gyanítom, hogy más történelmünk, más hagyományunk, más itthoni adottságunk és más mentalitásunk miatt voltaképp mindenben különböztünk; hogy a szomszédokkal együtt, mégis más történelemként éltük meg azt az időt; hogy nagyon is magyar történelem volt az.

Mert nemzetietlen volt az akkori országvezetés — ez is a sommás ítéletek egyike. Senki sem mondta még (mert fél, hogy rossz politikát védelmez, pedig csak tárgyilagosságra törekedne vele), senki sem mondta még: úgy igaz ez a nemzetietlenség, hogy tények sokasága bizonyítja a fura ellenkezőjét is. Hiszen nemzeti volt az országvezetés, már-már az értelmetlenségig: gazdasági önállóság, nem kérünk külföldi segílyt, elzárkózás a külpiacoktól. Ugyanez hazafias

önérzetben: mi majd megmutatjuk, saját erőnkön, a vas és az acél országa leszünk (vagyunk). És katonailag? Nem rés, hanem erős bástya. Aknazár délen, nyugaton. Turisztikailag? Senki se be, se ki. Hogy is adhattunk volna föl identitásunkat a szövetséges szomszédok kedvéért, amikor nem látogathatván őket, s ők sem járhatván nálunk, alkalom sem kínálkozott erre? És történelemszemléletileg? Romantikus hazafiasság sugálmázása. „Négyszáz év küzdelem az önálló Magyarorszáért” — ez a címe kötelező olvasmányunknak. Dózsa — Rákóczi — Kossuth-kultusz. Hetyke kuruckodás. Az irodalomban: lobogónk Petőfi. A festészetben: Munkácsy Mihály. A mozgalmi összefüggéseken: magyar népdal. A műsoros esteken: népi tánc. Minden vállalatnál népdalkórus, néptáncgyűttes. A korszak reprezentáns filmjei: Föltámadott a tenger, Déryné, Rákóczi hadnagya. Szindrabajai: Egri csillagok, Ozorai példa, Fáklyaláng. Operája: a Bánk bán. Operaszláger: Hazám, hazám, te mindenem. Nemzetietlenség? Mondom, hogy inkább fura ellenkezője: „extra Hungarum”-állapot.

Miért bizonygatom ezt, miért beszélek a sémák ellen? Nem vagyok balga, tudom, hogy nem válhatunk tudóssokká, akik a teljes folyamat részletgazdagságában keresik az érvényes történelmet; azt is tudom, hogy nincs népi történelem-tudat jelképpé sűrítő egyszerűsítések nélkül, ha úgy tetszik, sémák nélkül. Annyira, hogy jó lenne, ha boldog országgá válván, önportrénkra lennének egy állandó figurában, akit mondjuk Bizakodó Jánosnak neveznek. De érvényes történelemre éppen ezért volna szükségünk nekünk nem tudóssoknak is. Ehhez pedig tudomásul kell vennünk például, hogy a pesti Bajza utca egyik házán tábla furcsálkodhat, ezzel a szöveggel: „Épült 1944-ben”